

Ponder

47

MEDEDELINGENBLAD VAN DE STICHTING TOT BEVORDERING DER NOTARIËLE WETENSCHAP

OKTOBER 2023

NANNE OTTEMA

NOTARIS VERZAMELAAR EN FRIES

PAO NADER TOEGELICHT

STEWARD OWNERSHIP

HET SIGNET VAN DE NOTARIS

REGISTRATIE EN CONTROLE

Schenken en nalaten aan de Notariële Stichting

Jeton van Charles X, koning van Frankrijk tussen 1824 en 1830

Graag maak ik als penningmeester van de Notariële Stichting (officieel Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap genaamd) de lezers van *Ponder* attent op de mogelijkheid om te schenken aan de Stichting. Deze is een erkend goed doel en door de Belastingdienst aangemerkt als ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling). Donaties zijn aftrekbaar van de inkomsten- of vennootschapsbelasting. Het RISN is 2963449. Donateurs van een ANBI mogen hun giften aftrekken van de inkomsten- of vennootschapsbelasting. De Belastingdienst maakt bij schenkingen een onderscheid tussen gewone giften en periodieke giften. Gewone giften zijn donaties aan een goed doel die niet zijn vastgelegd. Het maakt daarbij niet uit of de schenking eenmalig of doorlopend is. Bij uw belastingaangifte kunt u alle gewone giften aan diverse doelen bij elkaar optellen. Voor de aftrek van gewone giften bestaat een drempelbedrag en een maximum. De drempel is 1% van uw drempelinkomen, met een minimum van 60 euro. Elke gift boven dit bedrag mag u aftrekken. U mag maximaal 10% van uw drempelinkomen aan gewone giften aftrekken.

Om in aanmerking te komen voor de aftrek van periodieke giften, moeten de donateur en de ANBI de gift vastleggen in een schenkingsovereenkomst. Periodieke giften zijn volledig aftrekbaar van het belastbaar inkomen. Van een periodieke gift is sprake wanneer met een schenkingsovereenkomst is vastgelegd dat een donateur gedurende minimaal vijf jaar jaarlijks een vast bedrag schenkt. Voor periodieke giften geldt geen drempelbedrag en evenmin een maximum, hierdoor is uw belastingvoordeel groter dan bij gewone giften. Een periodieke gift heeft ook voor de Notariële Stichting voordelen. Het is

namelijk voor een periode van ten minste vijf jaar verzekerd van uw steun. Op [www.https://notarielestichting.nl/contact/](https://notarielestichting.nl/contact/) is het formulier voor periodieke giften geplaatst.

Natuurlijk bestaat er ook de mogelijkheid om in uw testament de Notariële Stichting op te nemen. Mochten er vragen zijn over bovenstaande dan kunt u natuurlijk contact opnemen met de conservator van de Stichting (020-6756479).

Martin Schoenmaker

Toegang tot de cultuurhistorische collectie van de Stichting

Een belangrijk deel van de cultuurhistorische collectie van de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap is ook online te bewonderen.

Surf naar de homepage www.notarielestichting.nl en klik op het blok Catalogus collectie. Met de zoekfunctie kunt u vele schatten van de Stichting bewonderen!

In 1948 werd in Buenos Aires de Union Internationale du Notariat Latin opgericht. De Union telt inmiddels meer dan 80 leden. Een van de activiteiten is het organiseren van congressen. Bezoekers van het congres, dat in 1984 in Florence werd gehouden, ontvingen van de organisatie een litho van een Florentijnse notaris, gemaakt door Pietro Annigoni (1910-1988).

Foto uit de Collectie van de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap

C O L O F O N

Ponder:
Mededelingenblad van de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap, Van Eeghenstraat 222, 1071 GM Amsterdam
Telefoon: 020 675 6479
E-mail: info@notarielestichting.nl
Website: www.notarielestichting.nl
ING-rekeningnummer: NL41 INGB 0000 5547 04

Redactie:
Daan Meijer, *conservator Notariële Stichting*

Lay-out/productie:
FVM'Design, Francien van Maasdijk

Foto's:
omslag : Anne Roos
p. 2, 3, 4, 11 : Anne Roos
p. 5, 6, 7 : Illustraties via Antoon Ott
p. 8 : Flickr / Pete
p. 9 : eigen foto Emilie van Blokland en Frederieke Baggerman
p. 11 : Wikimedia Commons
p. 12 : eigen foto Mark Beuker
p. 12 : Barbara Hoeksma
p. 13 : eigen foto Pim Huijgen
p. 13 : Collectie Rijksmuseum, fotograaf onbekend
p. 14 : Matricola notariorum Lugano
p. 15 : Stadsarchief Amsterdam / Collectie Atelier J. Merkelbach Notariële Stichting

De publicatie is mede mogelijk gemaakt door:
Prins Bernhard Cultuurfonds te Amsterdam
Het Concertgebouw Fonds te Amsterdam

Aan dit nummer werkten mee:
Mark Beuker, *universitair docent Rijksuniversiteit Groningen*
Wouter Burgerhart, *voorzitter Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap en bijzonder hoogleraar Fiscale aspecten van de notariële rechtspraktijk Rijksuniversiteit Groningen*
Willem Geselschap, *manager juridische en praktijk-zaken K.N.B.*
Caspar van Heel, *rechtshistoricus, van 1974 tot 2006 werkzaam als provinciaal archiefinspecteur in Overijssel*
Pim Huijgen, *emeritus hoogleraar Notarieel recht Universiteit Leiden*
Daan Meijer, *conservator Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap*
Antoon Ott, *kunstbistoricus en jurist, directeur Artilaw*
Lizanne Schipper, *freelance journalist*
Martin Schoenmaker, *penningmeester Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap en medewerker Radbouduniversiteit en Universiteit Utrecht*

ISSN: 1385-7428

Inhoud

Schenken en nalaten aan _____ 2 Martin Schoenmaker
de Notariële Stichting

Ten Geleide _____ 4 Wouter Burgerhart

Biografie van grootverzamelaar _____ 5 Antoon Ott
Nanne Ottema
Het levensverhaal van een unieke notaris met een enorme dadendrang

PAO nader toegelicht _____ 8 Lizanne Schipper
PAO over steward ownership
'Niet de winst, maar de missie'

Collegencyclus Ethiek _____ 11 Willem Geselschap

Ars Notariatus _____ 12 Mark Beuker
Grenzen aan testeervrijheid. Erfrechtelijke bescherming van naasten vanuit interdisciplinair perspectief

Ars Notariatus _____ 13 Pim Huijgen
Notariaat en wetgever

Het signet van de notaris (44) _____ 14 Caspar van Heel
Matricola notariorum

Imponderabilia _____ 15 Daan Meijer

Op de cover van Ponder 47:

Le Riche Héritier (de rijke erfgenaam) Kleurenlitho van Bac (pseudoniem voor Ferdinand-Sigismond Bach 1859-1952), verschenen in *Le Journal amusant* rond 1910. De dame aast op het kapitaal van haar danspartner: "U bent zo lelijk als een aap, zo dom als een ezel, maar je rent tevergeefs van me weg... Ik zal je toch krijgen".

Ten Geleide

Het is herfst 2023 en voor u ligt de nieuwe *Ponder*, het blad voor donateurs en relaties van de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap. Er gebeurt weer van alles bij de Stichting en graag praat ik u hierover bij. Sinds het einde van de coronapandemie komen er weer veel mensen naar onze kapel. Zo was vorige maand een afvaardiging van het Chinese notariaat te gast bij de Stichting. In de stad Shanghai (24 miljoen inwoners) zijn ongeveer 500 notarissen actief, en een kleine afvaardiging kwam naar Nederland om te spreken met de KNB en de Notariële Stichting. Van ons wilde men graag weten hoe het postacademisch onderwijs in Nederland wordt vormgegeven. Begin 2024 zullen Indonesische rechtenstudenten, tijdens een Grand Tour door Europa, naar ons toekomen. En de eerstejaars notariële studenten van Leiden komen in november traditiegetrouw naar de kapel. Ze zullen door onder meer een quiz kennis maken met gebruiken en tradities in het notariaat. Ik hoop dat ook de studenten uit de andere steden ons weer weten te vinden. Ze zijn van harte welkom.

Natuurlijk biedt de Stichting nog steeds onderdak aan Beroepsopleiding Notariaat. Daarnaast biedt de Stichting weer volop onze eigen postacademische cursussen in de kapel aan. Tot onze spijt constateert het bestuur dat de bezoekersaantallen nog niet op het peil zijn van voor coronapandemie. De Stichting organiseert voor de notariële beroepsgroep postacademisch onderwijs dat wordt verzorgd door topdocenten. De onderwerpen zijn actueel. En de evaluaties na afloop van de cursus zijn goed. In de gedachte van 'Be good and tell it' heeft het bestuur besloten om met een derde partij in zee te gaan om na te gaan hoe het onderwijs bij de Stichting zichtbaarder en aantrekkelijker kan worden gemaakt.

Een notaris achter zijn bureau.
Het glazen beeld is rond 2000 vervaardigd in Venetië

Moet er meer reclame gemaakt worden? Welke sociale media kunnen we inzetten? Zal het aanbieden van hybride postacademisch onderwijs leiden tot grotere bezoekersaantallen leiden? Het snel veranderende onderwijslandschap en de technische innovaties vragen om innovatie. U zult de komende tijd via de website, de nieuwsbrief en de sociale media zien dat de Stichting niet stil blijft staan.

Graag sta ik in de *Ponder* ook stil bij de vruchtbare samenwerking tussen de KNB en de Notariële Stichting. Op het gebied van het postacademisch onderwijs bieden beide organisaties samen bijvoorbeeld de inmiddels succesvolle online ethiek-colleges aan. De drie colleges van de afgelopen periode waren binnen zeer korte tijd volgeboekt. Op dit moment wordt gekeken naar een vervolg. Tegelijkertijd zijn de KNB en de Notariële Stichting met elkaar in overleg over een gezamenlijk bibliotheekproject, waardoor de toegankelijkheid van relevante notarieel-juridische literatuur verbeterd wordt. U zult hierover begin 2024 meer over vernemen.

Last but not least, wil ik dit voorwoord nog aandacht vragen voor de notariële wetenschap. Het bestuur van de Stichting is verheugd dat zoveel promovendi de Stichting weten te vinden. Dat gebeurt elk jaar op de dag voor Hemelvaart tijdens het promovendi-overleg (het zogenoemde 3Fsymposium). Dit is het interuniversitair overleg tussen promovendi van diverse notariële- en andere juridische rechtsgebieden waarin met elkaar van gedachten (en ervaringen) wordt gewisseld over de diverse onderzoeken. Deze bouwers aan de toekomst van de notariële wetenschap worden vanzelfsprekend gekoesterd door de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap!

Wouter Burgerhart
voorzitter

Biografie van grootverzamelaar Nanne Ottema Het levensverhaal van een unieke notaris met een enorme dadendrang

De Fries Nanne Ottema (1874-1955) was als notaris, bestuurder, conservator, publicist en spreker actief in het Friese culturele leven. Hij stelde een wereldberoemde keramiekcollectie samen die resulteerde in het Keramiekmuseum Prinseshef in Leeuwarden. Zijn collectie en het door hem vergaarde vermogen liet hij na aan de door hem opgerichte Ottema-Kingma Stichting, die zijn levenswerk voortzette. In zijn tijd was hij een vermaard, berucht en dominant persoon. In deze biografie wordt duidelijk hoe briljant en tegelijkertijd intens dramatisch het leven van Ottema was.

In 1898 verloofde Nanne Ottema zich met Grietje Kingma

Notaris Ottema was een veelzijdige en actieve persoonlijkheid, die in een tijdsgewricht waarin de samenleving ingrijpend veranderde, een belangrijk stempel heeft gedrukt op het culturele leven in Friesland. De jonge Nanne groeide op in een welvarende omgeving in de standsbewuste gemeenschap van Leeuwarden. Zijn Nederlands-hervormde ouders behoorden tot de subtop van de provinciale hoofdstad. Vader Allert had zich opgewerkt tot notaris bij een groot, succesvol kantoor, waar hij veel geld verdiende. Van moeders kant kreeg Ottema de artistieke belangstelling mee, terwijl in zijn vaders familie juist de zakelijke aspecten prominent aanwezig waren. Na moeizame jaren op het gymnasium, waar hij een paar keer bleef zitten, werd hij door zijn ouders van school gehaald. Ottema had zodoende geen schooldiploma en dat zou grote impact hebben. Het was de kiem van een enorme drang om zich te bewijzen, een neiging die Ottema zijn hele leven zou blijven vertonen.

Het grootste notariskantoor

Ottema had het geluk dat het in die jaren nog mogelijk was om notaris te kunnen worden zonder in het bezit te zijn van een schooldiploma. Vereist was om te slagen voor het zware driedelige notarieel examen. Hiervoor verbleef hij een paar jaar in Tholen, Woer-

den en Hulst en wist hij het notarieel examen te halen. Vanaf 1898 werkte Ottema als kandidaat-notaris, eerst in Koudum en daarna in Den Bosch. Zodra hij geld begon te verdienen ging hij verzamelen. Al vanaf het begin had hij een brede interesse, maar zijn voorkeur ging uit naar keramiek, waaronder tegels.

In 1900 vestigde Ottema zich voor goed in zijn geboortestad toen hij als kandidaat-notaris op het kantoor van zijn vader ging werken. Hij behoorde al snel tot het exclusieve groepje grootverdieners van Leeuwarden. Ottema trouwde met Grietje Kingma (1873-

1950), dochter van een jong overleden rijk boerenechtpaar. Om medische redenen verbleef ze een groot deel van haar tijd zonder haar man in Corsica en Zandvoort. Dit roept de vraag op of liefde wel de basis is geweest voor het overigens kinderloze huwelijk. Deze omstandigheid gaf hem in ieder geval veel gelegenheid zich te storten op bestuurlijke nevenfuncties en zijn verzamelactiviteiten.

Na het overlijden van zijn vader, in 1918, nam Ottema het notariskantoor over. Ottema was ambitieus en daarvoor competitief ingesteld. Hij maakte het kantoor tot het grootste notariaat

In 1933 kocht Ottema de 'Nachtwacht van het Chinees porselein' in Nederland: de zogenaamde drakenvaas, uit de periode van keizer Yongle (1403-1424). Collectie OKS, inv.nr. NO 01109, in bruikleen gegeven aan Keramiekmuseum Prinsessehof in Leeuwarden.

van Friesland en stond die positie, tot aan zijn defungeren in 1949, niet meer af. De drukte die zijn werkzaamheden voor het notariskantoor met zich meebracht belemmerde Ottema om nationaal zijn opmars te maken. Hij zou daarom steeds meer het vizier op Friesland leggen.

Diepgewortelde geldingsdrang

Ottema werd nationaal bekend als verzamelaar. Hij bouwde een grote, diverse collectie op (ca. 30.000 objecten), onder meer bestaande uit (Friese) kunst en kunstnijverheid en Aziatica, met een voorliefde voor Chinees porselein. Ook bracht hij een grote, kwalitatief hoogwaardige bibliotheek bijeen. Een sleutelmoment voor Ottema was dat hij in 1917 een verzameling Aziatische voorwerpen aan de gemeente Leeuwarden schonk, onder de voorwaarde dat de gemeente er een passende behuizing voor zou regelen. Dat werd het nog altijd bestaande Prinsessehof-museum. Bijzon-

der was dat Ottema met zijn schenking de collectie in het publieke domein had gebracht. Dat hij, naast zijn werk als notaris, ook nog conservator werd van die vanaf dat moment openbare verzameling was heel uitzonderlijk.

Toen Ottema bekender werd als collectioneur, ging hij zich ook steeds meer als kunstkenner manifesteren, onder meer door er veelvuldig over te publiceren. Het zou niet lang duren voordat Ottema's invloed op het culturele veld in Friesland een hoge vlucht nam. Hij werkte bewust aan het verkrijgen van deze positie. Ottema werd een ware cultuurpaus voor Friesland: decennialang zou hij een bepalende rol gaan spelen in de wereld van de musea, de monumenten en de archeologie.

Zeker in Friesland was Ottema een productieve doener die (mede)initiatiefnemer was van diverse instellingen die nog altijd bestaan, zoals de Fryske Akademy, het Fries Scheepvaart Museum en tal van verenigingen en stichtingen. Daarnaast was Ottema politicus, en zat hij in vele besturen. Zo was hij betrokken bij waterschappen, de natuurbeschermingsorganisatie It Fryske Gea, maakte hij deel uit van de directie van theater De Harmonie en was hij zelfs conservator en tijdelijk directeur van het Fries Museum. Ottema maakte ook deel uit van diverse organisaties die landelijk opereerden, zoals de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst, een vereniging met prominente verzamelaars, waarbij hij vanaf de oprichting in 1918 was betrokken.

Lastig karakter

Ottema was een opgewonden standje en had autoritaire trekken. Zo kon hij er niet tegen als de zaken anders werden uitgevoerd dan hij voor ogen had. Vooral in de jaren na de oorlog werd Ottema steeds moeilijker in de omgang. Bij het notarisambt paste een onkreukbare en integere houding. In de loop van de tijd hield Ottema zich, zeker bij zijn nevenfuncties, niet altijd aan die ethische normen. Ottema wist

Ottema was een veelzijdig verzamelaar. Naast keramiek had hij onder meer belangrijke deelcollecties op het gebied van prentkunst, textiel en zilver, zoals dit theepotje dat in 1731 werd vervaardigd door Johannes van der Lely. Collectie OKS, inv.nr. NO 03765, in bruikleen gegeven aan het Fries Museum in Leeuwarden.

Verzameldrift. Biografie van Nanne Ottema (1874-1955)

Auteur: Antoon Ott
Bindwijze: Hardcover
Aantal pagina's: 544 pagina's
Uitgever: Noordboek
ISBN: 9789056158996
Prijs: € 39,90

Kunsthistoricus en jurist Antoon Ott promoveerde op 7 juli 2022 aan de Rijksuniversiteit Groningen op zijn proefschrift *Verzameldrift. Biografie van Nanne Ottema (1874-1955)*.

Notaris Ottema poserend als conservator, terwijl hij aandachtig naar een kaart van Friesland kijkt.

zijn diverse functies op behendige wijze met elkaar te verbinden, waarbij hij zijn eigen belangen als verzamelaar niet op de laatste plaats zette. Er zijn diverse anekdotes bekend over hoe Ottema voorwerpen voor weinig of geen geld aftroegelde van particulieren. Hij had vaak meer kennis over de objecten dan de verkoper. Bovendien maakte hij soms gebruik van zijn maatschappelijke positie als notaris en dat ging ten koste van niet-mondige gedupeerden. Hier wordt een fascinerend contrast zichtbaar van de publieke figuur, een notaris met aanzien, die zich bevlogen inzette voor de cultuur in Friesland, maar die tevens tegelijkertijd – minder zichtbaar – op een onheuse manier stukken verwierf.

Voor vrijwel iedereen die leefde tijdens de Tweede Wereldoorlog is deze periode in retrospectief een lakmoesproef voor de houding die men had aangenomen. Dit gold en geldt ook voor Ottema. Als verzamelaar had hij in de Tweede Wereldoorlog te maken met tal van Joodse antiekhandels die door genazificeerde bewindvoerders waren overgenomen. Het was niet kies om dan nog bij zo'n firma te kopen. Ottema hield zich ternauwernood aan die norm, maar leek zich als verzamelaar soms meer te bekommeren om de voorwerpen dan om de mensen.

Tragisch einde

In de naoorlogse jaren had Ottema er grote moeite mee dat de wereld aan het veranderen was. Onder meer het streven naar democratisering, de groeiende anti-regenteske houding, de sterk opkomende doorbraakgedachte en de overname door de overheid van taken die voorheen tot het private domein behoorden, zorgden ervoor dat Ottema steeds meer aan de zijlijn kwam te staan. Daarnaast nam zijn betekenis op allerlei gebied af naarmate hij ouder werd. Ottema ontkende deze verschuivingen voor zichzelf en wilde kostte wat kost relevant blijven. Hij zou zich in zijn laatste levensjaren steeds onsympathieker opstellen jegens zijn omgeving.

Bovendien verloor hij de grip op zijn enorme collectie: een heel leven lang verzamelen, in zulke grote aantallen en op zoveel verschillende terreinen: het werd hem allemaal te veel. Ottema overleed in 1955 op 81-jarige leeftijd, het was een zelfverkozen dood. Zijn collectie en zijn vermogen liet hij na aan de Ottema-Kingma Stichting, die hij in 1938 had opgericht. Hij deed dit voor het behoud van erfgoed voor Friesland, terwijl ook ijdelheid en een streven naar onsterfelijkheid meespeelden. In zekere zin is dat gelukt omdat deze stichting zijn levenswerk heeft voortgezet.

Antoon Ott

Postacademisch onderwijs over steward ownership

Niet de winst, maar de missie

Steward ownership, al van gehoord? Deze ondernemingsvorm maakt veel los in het bedrijfsleven, vooral bij startups. Vakgenoten Emilie van Blokland en Frederieke Baggerman lopen er warm voor en ontwikkelen modellen voor statuten. Begin volgend jaar geven zij er samen een cursus over.

Niet de winst, maar de missie staat voorop. Dat is de gedachte achter steward ownership, een ondernemingsvorm waarbij stemrecht en economisch recht zijn gescheiden. De stewards – vaak de medewerkers van het bedrijf – hebben de zeggenschap over de bedrijfsvoering, de aandeelhouders zorgen alleen voor het kapitaal. Het is een nieuwe manier van ondernemen die freelance kandidaat-notarissen Emilie van Blokland en Frederieke Baggerman aanspreekt. Baggerman: ‘Toen ik de term steward ownership drie keer op een dag voorbij hoorde komen, heb ik Emilie gebeld. Die was dat onderwerp net aan het uitzoeken, we werden beiden aangestoken door het virus.’ Samen volgden ze een workshop van de Nederlandse organisatie We Are Stewards en schreven zij een artikel voor het WPNR.

Duurzaam ondernemen ligt aan de basis, aldus Van Blokland. Zorg voor het klimaat en voor de wereld, maar ook dichterbij huis: zorg voor het personeel. Daar kan het notariaat als beroeps-

groep nog wel wat van leren, vindt ze. ‘In ons vak zijn nog veel heilige huisjes. Ik ben het niet altijd eens met hoe een kantoor wordt geleid. Maar als ik aandachtspunten aandraag, wordt daar vaak niet naar geluisterd. Meer ruimte voor verschillende type mensen zou ontzettend goed zijn.’

Vaak minder hiërarchie

Zelfbestuur is een ander kenmerk van steward ownership. Doordat de zeggenschap over de onderneming bij de stewards ligt, is er vaak minder hiërarchie. Al is dat geen must, benadrukt Baggerman. ‘Zelfbestuur heeft vaak als gevolg dat de stewards de teams intern horizontaal organiseren. Maar dat hoeft niet.’

Voorals startups en jonge IT-ondernemers hebben belangstelling voor steward ownership, merken de twee vakgenoten. Voorbeelden zijn de hotelboekingsite Moonback, surfschool The Shore en outdoor kledingmerk Patagonia, waarvan de oprichter de eigendom vorige zomer overdroeg aan twee stichtingen. Maar ook traditionelere bedrijven kiezen voor deze vorm, zoals bouwconcern TBI en in Duitsland technologiebedrijf Bosch en brillenglazenfabrikant Zeiss. ‘Zeiss heeft de eigendom eind negentiende eeuw in een stichting ondergebracht, dus het speelt al even’, aldus Van Blokland.

Wel neemt de aandacht voor het onderwerp de afgelopen tijd toe en beginnen meer cliënten erover, merken Van Blokland en Baggerman. Ook steeds meer investeerders kiezen er bewust voor, zoals Purpose Ventures, Purpose Evergreen Capital en DOEN Participaties. Het grote publiek kan worden aangeboord via sharefunding, de aan-

delenvariant van crowdfunding.

Notaris als consultant

De laatste tijd hebben beide vakgenoten meerdere ondernemers gesproken die hun bedrijf van de hand willen doen en continuïteit daarbij vooropstellen. ‘Het is toch een soort kindje dat je overdraagt’, aldus Van Blokland. ‘Wij merken dat zij op zoek zijn naar andere manieren om het bedrijf voort te zetten, bijvoorbeeld door jonge mensen te laten participeren. Het doorgeven van hun missie vinden zij belangrijker dan de vraag hoeveel het bedrijf nou precies waard is. Je ziet dit bijvoorbeeld ook bij familiebedrijven waarvoor zich geen geschikte opvolger binnen de familie voordoet.’

Al mag er bij steward ownership nog steeds geld worden verdiend, haast Baggerman zich toe te voegen. ‘Iedereen in het bedrijf wordt eerlijk beloond. Een aantal aandelen aan medewerkers geven kan ook nog steeds, al zal de winstuitkering daarop wel gemaximeerd worden.’

De notaris met kennis van steward ownership kan ondernemers daarbij begeleiden en dat gaat volgens Van Blokland verder dan een akte maken. ‘Je moet zo’n ondernemer meenemen in het hele proces: hoe regel je deze ondernemingsvorm, wat zijn de varianten? Dat vraagt om een stappenplan, maar ook om gesprekken over de missie van het bedrijf. Eigenlijk treed je als notaris dan meer op als een consultant.’ Baggerman en Van Blokland verheugen zich al op deze trajecten en denken dat die ook voor andere notarissen interessant zijn. ‘Op deze manier kun je mensen echt helpen.’

Kosteloze modellen

Wat gaat er tijdens de PAO-cursus begin volgend jaar gebeuren? Uitleg over het fenomeen steward ownership en over de concrete invulling van mogelijke juridische structuren staan voorop. Hoe kun je zo’n ondernemingsstructuur opzetten, welke varianten zijn mogelijk en wat past het beste bij specifieke bedrijven? Een van de juridische ‘hot topics’ is volgens Baggerman de aansprakelijkheid van de stewards ofwel de bestuurders. ‘Hoe kun je de risico’s daarvan zoveel mogelijk beperken?’

Baggerman en Van Blokland zijn samen met collega’s en We Are Stewards bezig om modellen op te stellen voor de statuten van bv’s of stichtingen die een steward owned-structuur willen opzetten. Bedoeling is om die na de zomer via open source beschikbaar te stellen, gratis dus. Dat past helemaal bij het onderwerp, aldus Van Blokland: ‘Zolang er geen modellen bestaan, kost het je als nieuw bedrijf klauwen met geld om het zo in te richten. Wij willen onze kennis delen, dat sluit ook aan op deze organisatievorm.’

Lizanne Schipper

Programma postacademisch onderwijs 2023/2024

Onderstaande lezingen worden komend najaar georganiseerd door de Stichting. De cursussen (tenzij anders vermeld) vinden plaats in het gebouw van de Stichting, Van Eeghenstraat 222 te Amsterdam. Het complete overzicht van de lezingencyclus met daarbij uitgebreide titelbeschrijving, datum, nadere toelichting en overzicht erkende PO-studiepunten staat op de website: <https://notarielestichting.nl/postacademisch-onderwijs/programma/>. Opgave voor één of meer cursussen kan via de website.

Dinsdag 7 november 2023, 13.30 - 16.00: **Goederenrechtelijke uitdagingen voor duurzame energieprojecten** | Docenten: mr. dr. M.M.G.B. van Drunen en mr. C.A.J. Vos | 2 studiepunten

Donderdag 30 november 2023, 13.30 - 17.00: **Actualiteiten tuchtrecht** | Docenten: mr. E.J.M. van Rijckevorsel-Teeuwen en mr. J.M. Mencke | 3 studiepunten

Donderdag 7 december 2023, 13.30 - 17.00: **Huwelijkse voorwaarden: uitlegperikelen in het kader van verrekenbedingen** | Docent: mr. drs. E.Z. Anink | 3 studiepunten

Donderdag 25 januari 2024, 13.30 - 16.00: **Steward ownership** | Docenten: mr. F.A. Baggerman en mr. E.A.E.M. van Blokland | 2 studiepunten

Donderdag 29 februari 2024, 13.30 - 17.00: **Testamenteir bewind in het belang van de rechthebbende** | Docent: mr. dr. J.H.M. ter Haar | 3 studiepunten

Donderdag 14 maart 2024, 13.30 - 17.00: **Nieuw! Wet implementatie richtlijn grensoverschrijdende omzettingen, fusies en splitsingen** | Docent prof. mr. W.J.M. van Veen | 3 studiepunten

Donderdag 18 april 2024, 13.30 - 17.00: **Actualiteiten registergoederenrecht** | Docent: prof. mr. F.J. Vonck | 3 studiepunten

Emilie van Blokland (links) en Frederieke Baggerman

WAT GAAT U STRAKS
STEUNEN?

Cultuur als erfenis

Als cultuur en natuur u lief zijn, kunt u er ook na
leven aan bijdragen met een nalatenschap.

Het Prins Bernhard Cultuurfonds begeleidt en
adviseert bij het organiseren van
cultuur als erfenis.

Ga naar www.cultuurfonds.nl/nalaten voor
meer informatie of om de brochure Cultuur als
erfenis aan te vragen.

het Prins Bernhard
Cultuurfonds

Collegecyclus Ethiek

Er wordt in onze maatschappij steeds vaker gekeken naar
ethische dilemma's. Niet alleen de inhoud maar vooral ook
keuzes en dilemma's zijn een steeds belangrijker onderdeel
geworden van de notariële praktijk. De oorlog in Oekraïne
en de uitbreiding van de sanctiewetgeving, maar onder ande-
re ook de steeds grotere aandacht voor de notaris als poort-
wachter en de steeds uitgebreidere verplichtingen onder de
WWFT, hebben er toe geleid dat de KNB ook in het kader
van permanente educatie meer aandacht voor deze onder-
werpen vraagt en een PE verplichting met betrekking tot
deze onderwerpen heeft opgelegd. Voor het lopende PE-
tijdvak (2022-2023) dienen leden van de KNB 3 PE-punten
te halen op het gebied van ethiek en fraudepreventie.

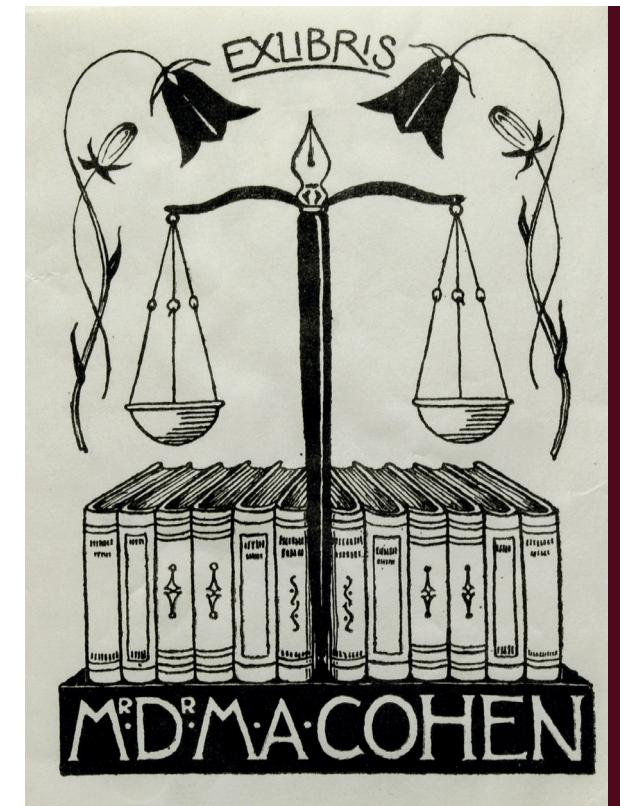
De Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie organiseert
voor dit najaar samen met de Stichting tot Bevordering der
Notariële Wetenschap drie online colleges van één uur over
ethiek. Elk college heeft een eigen invalshoek.

Raymund Schütz, rechtshistoricus en gepromoveerd op het
notariaat in de Tweede Wereldoorlog, trapt op 18 september
af met een college over notariële ethiek in historisch perspec-
tief. Zijn proefschrift Kille Mist toont aan dat een gebrekkig
besef van de notariële beroepsethiek leidde tot medewerking
aan grootschalig onrecht tijdens de bezetting, waardoor de
grondslagen van het notariële ambt ernstig werden bescha-
digd. Het heeft lang geduurd voordat de beroepsgroep dit
onder ogen zag.

Sebastiaan Roes, hoogleraar Ethiek, grondslagen en geschie-
denis van het notariaat aan de Radboud Universiteit, belicht
specifieke ethische punten die te vinden zijn in de Wet op het
notarisambt. Maar hij zal zijn college op 11 oktober niet be-
perken tot de Notariswet alleen.

De Griekse filosoof Aristoteles (in het blauwe gewaad) houdt in zijn hand zijn standaardwerk Ethica.
Naast hem is zijn leermeester Plato. Detail van de fresco 'De School van Athene' van Rafaël.

Ex Libris van Max A. Cohen, notaris te Nijverdal
tussen 1959 en 1974

Jonathan Soeharno, hoogleraar Rechtspleging in rechtsfilo-
sofisch perspectief aan de Universiteit van Amsterdam en
advocaat bij De Brauw, gaat tijdens zijn college op 8 novem-
ber nader in op bredere trends in de beroepsethiek voor ju-
risten in het algemeen. Wat zijn

actuele thema's bij advocaten,
gerechtsdeurwaarders, officieren
van justitie en rechters?

Het is duidelijk dat dit onderwerp
binnen de beroepsgroep heel erg
leeft en actueel is. De ethiek-
colleges waren in no time volge-
boekt. Er zal na afloop van deze
drie colleges opnieuw gekeken
worden of de Stichting in samen-
werking met de KNB dit soort
hoorcolleges blijft organiseren.

Willem Geselschap

Ars Notariatus

Grenzen aan testeervrijheid. Erfrechtelijke bescherming van naasten vanuit interdisciplinair perspectief

ISBN 9789013171563

Ars Notariatus 178
Aantal pagina's: 284
Verschijningsdatum: 28 februari 2023
Prijs: € 64,00

Het proefschrift *Grenzen aan testeervrijheid* gaat over aanspraken die naasten kunnen maken in de nalatenschap van een erflater, zelfs al zijn die aanspraken (mogelijk) tegengesteld aan de wensen van die erflater. De legitieme portie is de meest bekende aanspraak, maar daarnaast staan de andere wettelijke rechten uit Boek 4 BW (Titel 3, Afdeling 2). Het erfrecht heeft namelijk niet alleen als functie de wensen van erfslaters te verwerkelijken; soms wegen belangen van anderen zwaarder dan de testeervrijheid. Daarom bevat de wet diverse dwingendrechtelijke aanspraken.

Waar de balans tussen testeervrijheid en dwingende bescherming precies gevonden moet worden, is niet altijd duidelijk. Gedachten daarover veranderen bovendien door de tijd heen en kunnen niet los gezien worden van maatschappelijke ontwikkelingen die ertoe leiden dat familievormen veranderen. Zo is er meer dan vroeger sprake van echtscheidingen, stiefrelaties, kinderen die geboren worden buiten huwelijk en ongehuwd samenwonen.

Het boek bevat zowel handvatten voor de notariële praktijk (o.a. stappenplannen voor de interpretatie van de andere wettelijke rechten), als meer theoretische en methodologische verhandelingen. In totaal komen drie onderzoeksvragen aan de orde. Al deze vragen worden beantwoord met behulp van een interdisciplinaire benadering die gebaseerd is op juridische en economische inzichten. De disciplines verster-

ken elkaar in het beschrijven en verklaren van het recht en leiden tot een systematisch onderbouwde evaluatie van de huidige normen.

Allereerst (onderzoeksvraag 1) wordt in het boek beschreven welke juridische en economische verklaringen bestaan voor enerzijds testeervrijheid en anderzijds de dwingende erfrechtelijke aanspraken die voor kunnen gaan op die testeervrijheid.

Verder (onderzoeksvraag 2) bevat het boek stappenplannen die notarissen en andere praktijkjuristen kunnen gebruiken bij de interpretatie van de andere wettelijke rechten. Deze stappenplannen laten zien wanneer iemand succesvol een beroep kan doen op een ander wettelijk recht. Zij tonen bijvoorbeeld dat het niet vanzelfsprekend is dat aan langstlevende echtgenoten altijd het recht op voortgezette bewoning en gebruik toekomt (art. 4:29 BW). Om te berekenen in hoeverre een langstlevende echtgenoot behoefte heeft aan een verzorgingsvruchtgebruik (art. 4:29 BW of art. 4:30 BW) wordt aansluiting gezocht bij de Alimentatienormen die gelden na echtscheiding. In gevallen waarin langstlevende echtgenoten nog jong zijn, kan het wenselijk zijn om het vruchtgebruik slechts beperkte tijd toe te kennen en niet, zoals de wet als uitgangspunt neemt, levenslang te laten duren.

Ook de omvang van de som ineens voor verzorging en opvoeding (tot de leeftijd van achttien jaar) en levenson-

Op initiatief van de Stichting is de serie *Ars Notariatus* in 1952 opgezet en aanvankelijk in eigen beheer uitgegeven. Thans verzorgt Kluwer Juridische Uitgevers de serie in samenwerking met de Stichting. Een abonnement op de gehele serie is mogelijk en levert een korting op van 20%.

De redactie van *Ponder* vraagt auteurs van recente *Ars Notariatus* delen te beschrijven hoe hun boek is ontstaan, wat de opzet ervan is.

Mark Beuker

derhoud en studie (tot de leeftijd van eenentwintig jaar) kan berekend worden met behulp van een stappenplan. Ook in die situatie wordt aansluiting gezocht bij de Alimentatienormen. Op deze manier wordt de som ineens geïnterpreteerd op een manier die de onderhoudsplicht van de overledene jegens het kind centraal stelt en de kosten niet enkel doet terechtkomen bij andere personen die onderhoudsplichtig zijn jegens het kind.

Tot slot (onderzoeksvraag 3) doet het boek aanbevelingen voor verbetering van het huidige stelsel. De aanbevelingen zijn gebaseerd op een rechtsvergelijking met het recht van Engeland & Wales en op een rechtseconomische benadering die kijkt naar de meest wenselijke vorm van regulering. Daarbij wordt beschouwd in hoeverre regulering in specifieke situaties wenselijk is. Enkele van de meer in het oog springende aanbevelingen zien op: versterking van de positie van ongehuwd samenwonenden (aanbeveling 1), hand-

having van de legitieme portie in vereenvoudigde vorm (aanbeveling 9) en invoering van een vangnetbepaling die in niet-traditionele situaties bescherming op maat kan leveren (aanbeveling 11).

Er bestaat al lange tijd discussie over de vraag in hoeverre het erfrecht dwingende bescherming moet bieden aan naasten; de voor- en tegenstanders van de legitieme portie blijven zich roeren. Het verschijnen van mijn boek zal deze discussies niet beëindigen. Het is ech-

ter mijn hoop dat mijn werk een aantal nuttige handvatten biedt voor de notariële praktijk en dat het boek een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van uw eigen visie op dit onderwerp.

Mark Beuker

Notariaat en wetgever

ISBN 9789013172928

Ars Notariatus 179
Aantal pagina's: 36
Verschijningsdatum: 24 april 2023
Prijs: € 22,50

Een afscheid met: Notariaat en wetgever

Hoe komt een mens erbij om zijn afscheidsrede bij gelegenheid van het – na 27 jaar hoogleraarschap Notarieel recht – bereiken van het emeritaat te wijden aan: Notariaat en wetgever? Dat zit zo.

Een afscheidscollege kan een goed moment zijn om te trachten te overzien wat de belangrijkste ontwikkelingen op een bepaald vakgebied in een bepaalde periode zijn geweest. In mijn situatie betreft dat de ontwikkelingen binnen het notariële recht gedurende de laatste 27 jaar. Het gaat om de hoofdlijnen van de rechtsontwikkeling op dat gebied en die worden – zoals bijna steeds – vormgegeven door de wetgever. Vandaar de titel van de rede. Hierbij past nog de kanttekening dat wetgeving op het gebied van het notarisambt en het vermogensrecht in de beschouwing wordt betrokken, maar niet die op het gebied van het fiscale recht, rechtspersonenrecht en het nieuwe BW. De redenen voor dit laatste zijn dat het fiscale recht niet tot mijn leeropdracht behoorde, wijzigingen van het rechtspersonenrecht veelal op Europese richtlijnen zijn gebaseerd en het nieuwe BW – in de verslagperiode met name het nieuwe erfrecht – gebaseerd is op een regeringsbesluit dat al in 1947 werd genomen.

Verder zou nog de vraag kunnen rijzen: Notariaat en wetgever? Zou de volgorde van de twee kernbegrippen uit de titel van de rede niet andersom moeten zijn? Nee, dat is een bewuste keuze omdat het uitgangspunt uitdrukkelijk is geweest dat de rechtsgevolgen van het in werking treden van een aantal belangrijke wetten op het gebied van het notariaat nu eens vanuit het perspectief van de notaris – en daarmee veelal ook van de burger – zijn bezien.

Indachtig de hierboven geschetste achtergrond zijn de navolgende wetten aan een nadere beschouwing wat betreft hun *effecten* voor notariaat en burger onderworpen. Daarbij is gebruik gemaakt van cijfermateriaal afkomstig uit eerdere evaluaties van die wetgeving dan wel van officiële instanties zoals de KNB (factsheets) en het CBS. De in de rede besproken wettelijke regelingen zijn:

- de Wet op het notarisambt (1999) en de wijziging daarvan na het rapport van de Commissie Hammerstein (2012);
- de Wet koop onroerende zaken (2003);
- de Wet machtiging gemeenten i.v.m. verbetering onderhoud appartementen (2011);
- de Wet verbetering functioneren VvE (2018);
- de Wet inzake de aanpassing van de wettelijke gemeenschap van goederen (2018).

Pim Huijgen

Ik sluit af met een tipje van de sluier van de conclusie van mijn afscheidsrede op te lichten. Om het met een understatement te zeggen: het effect van wetgeving moet vaak bepaald niet overschat worden. Voor degenen die het verhaal gaan lezen nu alvast een spoiler alert: het valt niet mee!

Pim Huijgen

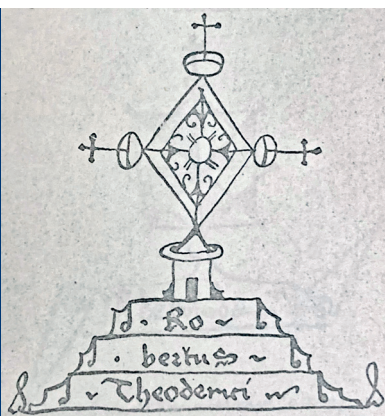
Veiling in veilinghuis Frascati
aan de Nes in Amsterdam op
20 september 1918

Het signet van de notaris (44)

Matricola notariorum

Als een notaris in de middeleeuwen eenmaal een signet in gebruik had genomen, moest hij gedurende zijn hele notariële carrière dat signet ongewijzigd blijven gebruiken. Behalve als hij naast zijn keizerlijke autorisatie ook de pauselijke autorisatie verwierf. Dan mocht hij zijn signet aanpassen door bv. twee gekruiste sleutels (als toegang tot het hemelrijk) aan zijn signet toe te voegen.

Het signet van notaris Robertus Theoderici de Asperen uit 1496 zonder pauselijke autorisatie

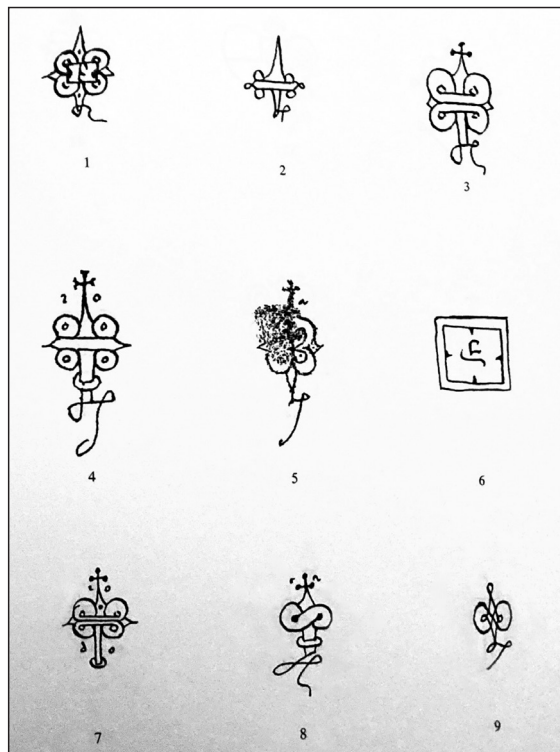
Het signet van Robertus Theoderici de Asperen met twee gekruiste sleutels, dus met pauselijke autorisatie (1501)

getekend. Daarom riep de bisschoppelijke officiaal (hoogste kerkelijke rechter in het bisdom Utrecht) iedereen op die zou

kunnen getuigen of het betreffende signet echt dan wel onecht was. Hoe dit afgelopen is, ontrekt zich aan mijn waarneming. Wat zou het gemakkelijk geweest zijn voor de officiaal als hij in zijn eigen archief een notariaatsmatrikel had, waarin hij dat signet even kon controleren.

In het aangrenzende bisdom Münster zijn vanaf 1580 wel notariaatsmatrikels aangelegd, waarin de bisschoppelijke officiaal de signetten van nieuwe notarissen liet registreren. Iets wat de Münsterse bisschop in 1572 in een notariaatsverordening had voorgeschreven. Maar de doorbraak van de reformatie verhinderde dat iets dergelijks in Utrecht nog van de grond kon komen.

Caspar van Heel

Pagina uit het Matricola notariorum met daarop negen signetten van negen verschillende notarissen uit Lugano. Van naar rechts en van boven naar beneden: Oltitius de Ruschonibus, Tadeus de Buscionibus, Johannes Martinus de Somazo, Johannes Carulus, Johannes Antonius de Somazo, Franciscus Menicatus, Johannes Donatus Castoyra, Castelanus de Turbino en Franzolus de Somazo.

Imponderabilia

Een cadeau geschonken

Onlangs ontving de Notariële Stichting een bijzondere schenking. Het betrof een boek, dat ooit aan een notaris was geschonken. Het boek is *Mensen in Parijs* van de schrijver Jan Walch (1879-1946). Walch beschrijft in korte verhaaltjes diverse Parijse personages uit alle sociale geledingen. De inhoud van het boek is misschien niet heel interessant voor opname in de bibliotheek van de Stichting. Maar het bijzondere is dat op de schutbladen van het boek de datum van maandag 10 februari 1947 gememoreerd staat. En dat daarbij allerlei krantenkoppen zijn opgeplakt.

Conny Bletz in 1922

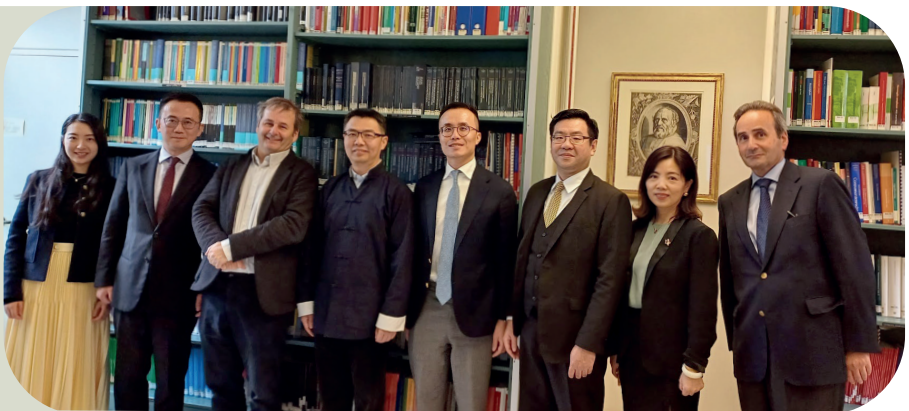

De krantenkoppen van 10 februari 1947 opgeplakt op de schutbladen van het boekje *Mensen in Parijs*

Het belangrijkste nieuws van die 10e februari staat centraal: 'Vrouw tot notaris benoemd'. Het betreft mevrouw C.H.A. (Conny) Bletz, die op vrijdag 7 februari 1947 tot eerste vrouwelijke notaris was benoemd. De kranten besteedden veel aandacht aan de benoeming. In de *Arnhemsche Courant* noemde zij haar benoeming "een nieuwe mijlpaal op de weg der vrouwenemancipatie". Riek en Johan Groen, waarschijnlijk vrienden van de jonge notaris, feliciteerden haar en gaven Conny het boekje met op de schutbladen enige huisvlijt van het belangrijkste nieuws van die dagen. Of Conny het boekje ooit gelezen heeft is niet bekend. Zij stierf reeds op 17 augustus 1947, slechts 49 jaar oud.

Bezoek van het Chinese notariaat

Op 22 september bracht een delegatie van het notariaat uit Shanghai een bezoek aan Amsterdam. Zij waren op doorreis naar het *Congrès des notaires de France*, dat aansluitend georganiseerd werd. Op het kantoor van notaris Maarten Meijer te Amsterdam werd met de delegatie gesproken door Annerie Ploumen, voorzitter van de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie, Guido Tjadens, voorzitter van de Ring Amsterdam, en met de gastheer over de overeenkomsten en de verschillen in het notariële werk in China en Nederland. Aansluitend ging het gezelschap naar de Notariële Stichting om te spreken over de noodzaak van post-academisch onderwijs en om te leren over de lange traditie van het notariaat in Europa.

De delegatie van het notariaat uit Shanghai in de bibliotheek van de Stichting. Rechts notaris Maarten Meijer en 3^e van links de conservator.

Daan Meijer

oktober 2023

15

Zie: Elsa Mango-Tomei, *Matricola notariorum communitatis vallis Lugani. Una fonte per la storia del notariato del Sottoceneri nel XV, XVI e XVII secolo*, in: *Bollettino storico della Svizzera Italiana* 1 (1989) 9-29, eerder gepubliceerd als *Die 'matricola notariorum communitatis vallis Lugani' als Quelle zur Geschichte des Notariats des Sottoceneri im 15., 16. und 17. Jahrhundert*, in: *Forschungen zur Rechtsarchäologie und Rechtlichen Volkskunde*, red. L. Carlen (deel 5, Zurich 1983) 47-67 en Elsa Mango-Tomei, *Le fonti del diritto del cantone Ticino, Volume I C. Formulari notarili* (Aarau 1991); Robert Fruin, *Rechtsgeldigheid van notariële akten*, in: *Verslagen en mededeelingen van de Vereniging tot uitgave der bronnen van het oude vaderlandsch recht IV* (1901) 430-433; Wilhelm Kohl, *Die Notariatsmatrikel des Fürstbistums Münster*, in: *Beiträge zur westfälischen Familienforschung* 20 (1962) 3-136

Als wij er niet meer zijn

In dit gebouw klinkt al 130 jaar muziek. Nieuwe, oude, mooie, rare, verbijsterende, ontroerende muziek.

Waar wij ons wel eens zorgen over maken: zijn er – over dertig, veertig, vijftig jaar – ook nog mensen die hier komen luisteren?

Steeds minder kinderen maken kennis met wat we maar even noemen ‘klassieke’ muziek. Ligt dat aan die muziek? Aan scholen? Ouders? Wij weten het ook niet, maar we zijn er niet gerust op. Daarom organiseren wij veel educatieve concerten. Daar zien we telkens weer kinderen het wonder van muziek beleven.

Die muzikeducatie in Het Concertgebouw wordt voor maar een heel klein deel betaald door scholen en ouders. Het wordt vooral mogelijk gemaakt door Het Concertgebouw Fonds, door muzikliefhebbers die ons met donaties en legaten helpen bij het doorgeven van muziek aan volgende generaties. Wij nodigen u van harte uit hieraan mee te doen.

Nu of later.

